

A portrait of Eduard Kukan, an elderly man with grey hair, wearing a dark suit, white shirt, and blue tie. He is looking slightly to the left of the camera with a serious expression. His arms are crossed. The background is dark with some blurred golden stars.

Eduard Kukan

DIPLOMAT

Moja cesta

Exkluzívne spomienky
výnimočného
diplomata a politika

DIPLOMAT

Moja cesta

© Eduard Kukan a dedičia 2022

Photo © TASR, MZVEZ SR, Stála misia SR pri OSN, European Union 2015, 2016, 2017 EP, European Union Election Observation Mission Maldives 2014, European Union Election Observation Mission Uganda 2016, EPPGroup-MLahousse, Laura Heymans Trimaj, Juraj Ševella, archív obce Trnovec nad Váhom, osobné archívy: Eduarda Kukana a jeho rodiny, Michala Mlynára, Juraja Tomagu, Pavla Demeša, Lukáša Marečka a Michala Novotu

Cover & Layout © Jana Kollárová 2022

Slovak Edition © Artis Omnis 2022

ISBN 978-80-8201-152-7

Eduard Kukan

DIPLOMAT

Moja cesta

artis
omnis

PREDSLOV

Diplomacia je fascinujúce remeslo. Každý, kto sa mu upíše, určite v ňom nájde dostatok možností na plnú sebarealizáciu. V diplomacii totiž môžete využiť všetky vlohy, talent a schopnosti, ktoré máte a viete ich uplatniť pri výkone svojho povolania. V takejto rozsiahlej miere to hádam neplatí pri nijakom inom type spoločenskej činnosti. Správny profesionál v diplomacii je komplexná osobnosť: vzdelaný, inteligentný, taktický, jazykovo vybavený, empatický, vtipný, pohotový, dobrý spoločník, analytik a vlastenec. Vedomosti z kultúry, ekonomiky, umenia, histórie, filozofie, športové schopnosti – to všetko je vítaný bonus. Opakovane som sa o tom presviedčal počas tridsiatich rokov mojej činnosti v oblasti diplomacie. Za ten čas som prešiel všetkými jej stupienkami.

Pracoval som v bilaterálnej aj multilaterálnej diplomacii. Učarovali mi v nej mnohé veci. Napríklad pestrosť a zmeny, ktoré zažijete pri vysielaní na dlhodobé (väčšinou štvorročné) pôsobenia na zastupiteľských úradoch. V krajine si postupne zvyknete, nájdete mnoho priateľov, spoznáte jej prírodné krásy, kultúru, históriu, o politickej scéne a jej osobnostiach ani nehovoriac. A vtedy príde z domova pokyn, že vás odvolávajú do ústredia. Je to normálny kolobeh, pracovník v diplomacii s tým musí rátať. Pri každom návrate som sa však snažil vziať si čo najviac skúseností a poznatkov, ktoré som v danej krajine získal. Po istom čase strávenom v ústredí ste znovu vyslaný na dlhodobý výkon práce do inej krajiny a všetko sa začína odznova. Noví priatelia, krajina, kultúra... Táto neustála zmena ma vždy veľmi inšpirovala.

Po tridsiatich rokoch v diplomacii som, takpovediac, prestúpil do politiky – do úplne odlišnej oblasti. Platia v nej iné pravidlá, iné zvyklosti, treba sa ich naučiť a vysporiadať sa s nimi.

V tejto knihe sa chcem s vami podeliť o svoje osobné zážitky a príbehy. Vyrozprávať vám, ako som sa k diplomacii dostal, ako som začínal a kadiaľ viedla moja cesta životom. Nie je to kniha, ktorá by profesionálne analyzovala diplomaciu či politiku. Mnohé veci, ktoré som sa naučil a viem, vkladám do osobných príbehov, ktoré som okúsil v oboch týchto činnostiach.

Dúfam, že vás moje rozprávanie zaujme a možno aj pobaví.
Prijemné čítanie.

Detstvo Eduarda Kukana

1. kapitola

ZAČIATKY

Ako sa to všetko začalo

Narodil som sa v Hornom Jatove, malej dedinke na južnom Slovensku. Moje rodisko bolo také malé, že sme v ňom nemali ani poštu. Najbližšia sa nachádzala v Trnenci nad Váhom. Horný Jatov bol veľkostatok, ktorý až do 50. rokov dvadsiateho storočia patril židovskej rodine Fould-Špringerovcov. Žilo tam približne tridsaťpäť rodín, ľudia sa zaoberali chovom dobytky a poľnohospodárskou výrobou. Na rozdiel od takmer všetkých okolitých dedín bol Horný Jatov slovenská dedina. Síce všetci dospelí vedeli po maďarsky, ale my deti už nie. V okresnom meste Šaľa boli obyvatelia dvojjazyční.

Vyrastal som v skromných pomeroch, obaja rodičia manuálne pracovali. Otec potom absolvoval nejaké školenia a pracoval na Okresnom národnom výbore a neskôr v závode Duslo Šaľa. Mama sa zamestnala v poľnohospodárstve a neskôr v nemocnici ako pomocná sila.

V dedinke fungovala malá škola – jednotriedka, kde som vychodil päť ročníkov. Pred školou rástla veľká moruša, často sme si na je plodoch pochutnávali. Spomínam si, ako sme s kamarátmi vo voľnom čase využili každú príležitosť vybehnúť k rybníku – v lete sme sa kúpali a v zime korčuľovali. Radi sme chodievali aj do kolkárne, kde sme pomáhali stavať kolky, čím sme si zarobili nejaký malý peniaz.

Neskôr sme sa presťahovali do Šale, kde som v roku 1957 zmaturoval na Jedenástročnej strednej škole. Boli to pekné roky, rád na ne spomínam. V triede sme mali dobrý kolektív a výborných učiteľov. Ešte dlho po maturite sme sa radi stretávali a spomínali na študentské časy. Veľa

času sme venovali športu, celkom dobre mi išiel stolný tenis. (V roku 1957 som dokonca vyhral okresnú súťaž v kategórii žiakov. Spomínam si, že som bol jediný hráč s korkovou raketou – aj vtedy to už bola nezvyčajná archaická športová potreba.) Slušne som hrával basketbal a ešte väčší talent som mal na futbal. Už ako dorastenca ma skúšali v prvom mužstve v Šali. Všetko sa však zmenilo po mojom rozhodnutí naplno sa venovať štúdiu, šport sa musel presunúť na úroveň rekreačného doplnku. No záujem a láska k nemu ma sprevádzali celý život.

V škole som sa učil dobre, bez nejakej väčšej námahy. Iba kresliť som nevedel. Bol som disciplinovaný a poslušný. Niektoré deti mi to zazlievali a aj spolužiaci sa občas pýtali: „Edo, prečo si ty taký vzorný?“ Nuž ja som bol taký, nemusel som sa o to nijako snažiť. Už vtedy som sa zaujímal o to, čo sa deje vo svete, počúval som rádio a čítal noviny. Síce od zadnej strany, kde boli športové správy, ale potom som hľadal správy zo zahraničia. Už vtedy – možno podvedome – sa vo mne formoval záujem spojiť dospelý profesionálny život so zahraničím.

Po maturite som si vybral štúdium na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Dozvedel som sa totiž, že sa tam od tretieho ročníka vyučuje predmet medzinárodné právo. Pri slove **medzinárodné** som si hovoril, že to bude možno ono, čomu sa budem v živote venovať.

Štúdium ma bavilo, rovnako ako študentský život. Po absolvovaní dvoch semestrov prišla na náš ročník ponuka študovať na Moskovskom štátnom inštitúte medzinárodných vzťahov. Bolo mi jasné, že to je presne to, čo hľadám.

Napriek tomu, že sa Eduard Kukan venoval štátnym diplomatickým službám a svojej rodine, našiel si čas a sporadicky prichádzal domov do svojho rodiska v Hornom Jatove. Vždy a rád podporoval aktivity na zachovávanie spomienok na tradície života v Hornom Jatove. Patria medzi ne stretnutia rodákov, ktoré sa tradujú už 25 rokov. Zúčastňujú sa ich rodáci z celej bývalej Československej republiky. Na tieto stretnutia prichádzal s úsmevom a navodil tú správnu atmosféru. Rád sa stretával s manželmi Cilkou a Jozefom Galbavými, s ktorými vyrastal. So slzami v očiach si na neho spomína aj Helena Sláviková, rod. Mráziková, žijúca v Tvrdošovciach. Spolu so staršími dievčatami zvykla malého Edka kočíkovať, neskôr s chlapcami, čiže s Edom a Jožkom Galbavým, nosili jedlo otcom, ktorí pracovali na „oračkách“. Rovesník Viliam Mareček spomína, že „Edo vedel čítať, keď ešte ani do školy nechodil, rád športoval, vynikal v stolnom tenise.“

Peter Gomboš, predseda občianskeho združenia Hornojatovčan

V takýchto bytoch bývali obyvatelia osady Horný Jatov

Rybník, na ktorom sa miestne deti rady hrávali

Malý Edo s rodinou

Prvé sväté prijímanie

Malý džentlmen

Časy študentské

Moskovský štátny inštitút medzinárodných vzťahov bol v tom období jedinou možnosťou pre tých, ktorí sa chceli venovať diplomacii. Prihlásil som sa a vybrali ma – tak sa skončili moje študentské roky vo vlasti.

Na jeseň roku 1958 som odcestoval do Moskvy. Riaditeľ odboru na ministerstve školstva v Prahe dr. Vronský nám – trom Slovákom a dvom Čechom – ešte pred nástupom do školy podrobne porozprával, čo nás čaká, a hlavne nám oznámil špecializácie, ktoré budeme študovať. Priznám sa, že neviem, ako o tom rozhodovali, pravdepodobne náhodne. Ja som dopadol veľmi dobre – nielen z môjho pohľadu, ale aj objektívne. Zatiaľ čo moji dvaja kolegovia dostali japončinu a ďalší dvaja arabčinu, mne prideliť špecializáciu na subsaharskú Afriku a jazyk svahilčinu. Zachoval som neutrálnu tvár, hoci som to slovo počul po prvý raz. Až neskôr som sa dozvedel, že svahilčina je jazyk, ktorým hovoria štáty na východnom pobreží Afriky: Tanganika, Zanzibar, Keňa, čiastočne aj Uganda a niektoré oblasti Zaire. Je to gramaticky jednoduchý, ľubozvučný jazyk a používa latinu. Samozrejme, že v porovnaní s arabčinou a japončinou to bol bombónik.

Ako jediného syna (dve mladšie sestričky zomreli počas vojny čoskoro po svojom narodení) ma rodičia viedli k samostatnosti a nevadilo im, že sa chystám vyraziť do sveta. Bol som úprimne zvedavý na život a štúdium v Moskve. Po príchode tam som zistil, že to bolo veľmi nesúrodé mesto. Okrem historicky preslávených stavieb, medzi ktoré patrili napríklad Kremľ s Červeným námestím, chrám Vasilija Blaženého, Novodevičij cintorín a niekoľkých ďalších, mnohé mestské časti boli viditeľne zaostané a mali primitívny ázijský ráz.

Bývali sme na internáte v štvrti Čerjomušky v prostých budovách z červených tehál. Štvorposteľovú izbu som zdieľal s dvoma ruskými spolubývajúcimi a s jedným Kórejcom (dodnes si spomínam na jeho meno – Li Chin Chan). Životné podmienky tu boli jednoduché, no hy-

So spolužiakmi počas štúdií v Moskve

gienické zariadenia, kuchynku a pracovňu sme mali k dispozícii. Je o mne známe, že nie som príliš praktický človek, ale za týchto podmienok som fungoval pomerne bez problémov. Rôznorodá medzinárodná spoločnosť navyše bola zábavná, a tak som si zvykol. Jedinou nepríjemnou záležitosťou, natoľko nepríjemnou, že ju tu spomínam, boli ploštice. Bolo ich mnoho a strpčovali nám život, hlavne v noci. Keď som sa počas prázdnin vrátil, mama mi veľmi starostlivo vyprala všetky veci, aby som ich nenasobil aj domov.

Na rozdiel od internátu, školu sme mali veľmi peknú. Neveľká, zato však štýlová historická budova sa nachádzala na populárnom Krymskom námestí, vedľa Krymského mosta a neďaleko od Parku kultúry a oddychu, ktorý niesol meno Maxima Gorkého. Za zábavou a oddychom tam chodili tisíce Moskovčanov. V tých miestach fungovala aj mimoriadne obľúbená Plzenská reštaurácia, kde čapovali plzenské pivo a podávali české špekáčiky. V našej škole panovala tradícia, že patrične osláviť úspech po úspešne zložených skúškach sa chodilo práve tam.

Študoval som bez problémov. V akademickej skupine na svahilčinu sme boli štyria. Moji traja spolužiaci pochádzali z vtedajšej NDR. Ako sa na Nemcov patrí, k povinnostiam pristupovali poctivo a dôsledne. Pravdupovediac, boli omnoho svedomitejší a študovali intenzívnejšie než ja. No nie vždy sa to odrazilo na známkach, ktoré som mal v porovnaní s nimi lepšie. Reptali kvôli tomu iba trochu, naše vzťahy boli priateľské. Doteraz však ľutujem, že som takúto jedinečnú príležitosť nevyužil na to, aby som sa naučil po nemecky. Bol som však mladý a zaujímali ma iné veci, hlavne šport a kultúra.

Hrával som za náš inštitút futbal v rôznych súťažiach, a to celkom úspešne. A práve v Moskve som sa naučil hrať aj tenis, ktorý som v ďalších rokoch úspešne rozvíjal.

Kultúra bola mojím ďalším koníčkom. Dvaja kolegovia z Prahy mali o kultúre veľmi dobrý prehľad, a tak sme často chodili do svetoznámeho Boľšovo teatra, poznali sme skoro celý jeho repertoár. Ale aj do ďalších divadiel, na výstavy do galérií, na koncerty a získal som dobrý prehľad o kultúrnej scéne v meste.

Moskva má krásne okolie a radi sme si doň niekedy vyšli na výlety. Keďže však škola alebo iné inštitúcie chceli mať prehľad o našom pohybe, mohli sme sa vzdialiť iba do vzdialenosti štyridsiatich kilometrov. Pre dlhšie cesty sme si museli vybaviť povolenie. Spomínam si, že napríklad Zagorsk, krásne historické miesto so starobyľým kláštorom, som navštívil niekoľkokrát.

Počas prázdnin sme sa snažili cestovať po krajine čo najviac. Boli sme dobrá partia šiestich priateľov z rôznych ročníkov a lákalo nás predovšetkým more. Aj na tieto cesty sme potrebovali povolenie. Keď sme ho však získali, škola nám na takéto cestovateľské aktivity aj fi-

Eduard Kukan ako študent

nančne prispela. Navštívili sme Kaukaz a Gruzínsko, kde sme stretli úprimných a priateľských ľudí. Príjemne sme sa cítili aj v školskom rekreačnom tábore na Kryme. Raz sme však zariskovali a vydali sa na Krym bez povolenia. Mali sme šťastie a táto adrenalínová záležitosť sa zaobišla bez problémov. O to príjemnejšie sa na ňu s odstupom času spomína.

Keďže Moskovský štátny inštitút medzinárodných vzťahov MGIMO bola jediná špecializovaná škola na výchovu diplomatov v celom „východnom bloku“, študovali na nej študenti zo všetkých týchto krajín. So

záujmom som ich pozoroval. A rovnako zaujímavé bolo sledovať, ako sa situácia v medzinárodnej oblasti a vývoj vzťahov Sovietskeho zväzu s niektorými štátmi odrazili aj na našej škole. Keď sa začali problémy vo vzťahoch medzi ZSSR a Albánskom, naši albánski kolegovia sa vrátili domov. Podobne to bolo aj s KĽDR – po letných prázdninách sa nevrátil náš spolubývajúci Li Chin Chan, podobne ako všetci ďalší Kórejčania. Študenti z Vietnamu sa vždy držali spolu. Spoločne sa učili, stravovali, prosto, mali stmelený a zrejme aj kontrolovaný kolektív. Vnímal som, ako veľmi sa odlišovali študenti z Moskvy od ostatných ruských študentov z iných oblastí krajiny. „Moskviči“, hlavne tí, ktorí absolvovali takzvané „specškoly“ (gymnaziá, kde sa intenzívne vyučovali cudzie jazyky, hlavne angličtina a francúzština), boli odlišní nielen v tom, že tieto jazyky skvele ovládali, ale pôsobili aj akosi modernejšie, civilizovanejšie, elegantnejšie sa obliekali a kultúrnejšie sa správali.

Z tých čias mi utkvel v pamäti prejav generálneho tajomníka KSSZ Nikitu Sergejeviča Chruščova, ktorý vyvolal priam zdesenie v niektorých kruhoch ruskej spoločnosti a takisto u mojich moskovských kamarátov. Chruščov hovoril o otázkach kultúry. Kritizoval tých, čo sa v Sovietskom zväze opíčia po Západe a napríklad tancujú boogie-woogie alebo rock and roll, keď v Rusku sú tradičné tance kazačok, gopak a podobne. Odsudzoval aj moderné západné maliarstvo, skrátka, hovoril hrôzostrašné veci. Videl som, ako to zapôsobilo na domácich modernejších študentov, ktorí sa na hodinách nebáli proti tomu vystúpiť. Boli rozhladenejší, mali lepší prehľad o situácii vo svete a aj kritickejšie názory na situáciu u nich doma. Najmä medzi sebou sa o týchto veciach bavili otvorene a kriticky. Vidiecki študenti boli v názoroch, naopak, „uvedomelejší“ a menej všeobecne moderní. Všetci sa však voči nám správali priateľsky, ako dobrí kamaráti. Od ostatných sa tiež odlišovali študenti z pobaltských republík – Estónci, Lotyšci a Litovci, ktorí k nám civilizačne mali oveľa bližšie. Z ďalších krajín sme sa priatelili hlavne s Poliakmi a Bulharmi. Nepamätám si, že by niekedy došlo k nejakým problémom alebo neprítojnostiam, ktoré by pramenili z príslušnosti k jednotlivým národnostiam.

Nejaké výraznejšie postavy z radov učiteľov a profesorov mi neutkveli v pamäti. Viem, že tí, čo nám prednášali filozofiu a odborné predmety, boli inteligentní a vysvetľovali učivo rozumne, nie fanaticky ideologicky. Tí, čo prednášali dejiny Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a ďalšie podobné predmety, boli hlavne ideologicky striktní. Svetlé spomienky mám na profesora Olderrogeho, ktorý nám prednášal dejiny Afriky. Bol to veľmi vzdelaný, skúsený a láskavý človek. Zápočet sme skladali u neho doma. Mal na sebe župan a hostil nás výborným čajom. Namiesto skúšania s nami debatoval ako s kolegami. Bolo to nezabudnuteľné.

Jedným z najväčších plusov tejto školy pre mňa bolo, že mala výborne postavenú výučbu jazykov, vrátane používania technických pomôcok. Učili sme sa angličtinu, francúzštinu a aj ďalšie podľa vtedy najmodernejších vyučovacích metód. Spomínam si, že svahilčinu nás učil Afričan zo Zanzibaru, kde sa hovorí najspisovnejšou formou tohto jazyka. Mal výborný pedagogický prístup, veľmi potrebný a užitočný, pretože my sme po anglicky zo začiatku ešte nevedeli, on zasa neovládal ruštinu, a tak sme boli prinútení pristupovať k učeniu maximálne premýšľavo a tvorivo. Napriek tomu, či azda práve preto to vynikajúco fungovalo. Bol vynaliezavý a takí sme museli byť aj my.

V rámci ďalších špecializácií sa vyučovali predmety ako hospodárstvo, dejiny, kultúra, štátne právo, politická situácia, jej vývoj a všetko, čo sa dotýkalo príslušného regiónu. Absolvent školy bol komplexne pripravený na prácu v danej špecializácii a bol v nej naslovovzatý odborník.

V čase, keď som študoval na MGIMO, svet bol bipolárny – rozdelený na dva ideologické tábory. Tento inštitút bola jediná škola v socialistickom tábore, ktorá pripravovala pracovníkov pre zahraničnú službu. Jej absolventi pracovali ako diplomati v ústredí, na ministerstvách zahraničných vecí jednotlivých štátov, ako aj na veľvyslanectvách v zahraničí. Mnohí – možno desiatky – z absolventov MGIMO sa stali ministrami zahraničných vecí vo svojich krajinách.

O MGIMO sa u nás na Slovensku už dlho rozprávajú rôzne fámy. Osobitne po novembrovej zamatovej revolúcii, keď u nás nastúpila nová demokratická vláda. Sám z vlastnej skúsenosti viem, že reči o tom, že MGIMO bola liaheň špiónov alebo spolupracovníkov tajnej služby, neboli pravdivé. Pravdou je, že výučba stála na jasných ideologických základoch, ktoré panovali v tejto časti sveta. Bolo však do určitej miery na každom jednotlivom študentovi, aby sa v tejto situácii sám rozhodol, ako si to vo svojom vnútri spracuje.

Ešte aj dnes sa môžeme stretnúť s mnohými úvahami, článkami a štúdiami, ktoré špekulujú o tom, čo všetko sa na MGIMO dialo počas vyučovania. Môžem iba zopakovať, že osobne som sa s ničím takým za celých šesť rokov štúdia nestretol. Hodno spomenúť, že absolventov MGIMO sa jednoznačne zastával prvý československý ponovembrový minister zahraničných vecí Jiří Dienstbier. Počas jeho návštevy v USA v roku 1990, na prednáškach na školách a rôznych inštitúciách, často dostával od poslucháčov otázky, ktoré boli nahrávkami na smeče, aby mohol negatívne hodnotiť absolventov MGIMO. Tých, čo kládli tieto otázky, zakaždým sklamal. Namiesto očakávanej kritiky hovoril Dienstbier o vysokých profesionálnych kvalitách absolventov tejto školy. Keďže som ho pri tej ceste sprevádzal, videl som sklamané tváre Američanov, ktorí zrejme očakávali inú odpoveď.